Üçüncü Bölüm

CUMHURİYET HALK FIRKASI VE BASIN İLİŞKİLERİ (1929-1931)

Scanned by CamScanner

A- 1929 ÖNCESİ DÖNEMDE CHF-BASIN İLİŞKİLERİ

29 Ekim 1923 tarihi Cumhuriyet'in ilanı yeni bir devletin başlangıç tarihidir. Cumhuriyet'in ilanı sonrasında, M. Kemal Paşa ve arkadaşları, yeni kurulan devleti çağdaş medeniyetler seviyesine ulaştırabilmek amacıyla köklü reformlara girişmişlerdir. Altı yüz senelik Osmanlı ve İslâm kültürünün ve kurumlarının temellerinin sarsıldığı, ortadan kaldırıldığı bu dönemde, basın ve iktidar ilişkileri de oldukça gergin biçimde gelişmektedir. Yeni devletin getirdiği devrimci anlayış ve sisteme, geleneksel sistem yanlılarının basını da kullanarak tepki göstermeleri, bu ilişkilerin gerginleşmesinde büyük rol oynamıştır. Hükümet doğal olarak devletin temel esaslarını topluma tam anlamıyla kabul ettirebilmek ve böylelikle rejimin geleceğini garanti altına almak isteyen bir tavır içerisinde, özellikle bu tip hareketlere ve basına karşı otoriter bir tavır almayı kaçınılmaz görmüştür. İşte bu ortam içerisinde, hükümet basın ilişkilerine olaylarla paralel olarak bakmak bizi doğru değerlendirmelere götürecektir.

TBMM tarafından halife olarak seçilen Abdülmecid Efendi'nin, kendisinden beklenenin aksi yönünde davranması, Cumhuriyet'in ilanını soğuk bir tavır ile karşılaması, yayınladığı bildirilerle "han" unvanını kullanması, ardından halifenin bütün İslam ülkelerinin delegelerinin katılımı ile yeniden seçileceği haberinin yayılması, gerek basında, gerekse Meclis'te uzun ve büyük tartışmalara yol açmıştır[197].

Yine aynı dönemde İstanbul gazetelerinde yer alan, halifeden yana yazılarda Ankara'da hoşnutsuzluk yaratmaktadır. 10 Kasım 1923 günü *Tanin*' de, İstanbul Barosu başkanı Lütfü Bey halifeye açık bir mektup yayınlamıştır. Lütfü Bey mektubunda, halifelik kurumuna seslenmekte, ona destek verilerek istifa etmemesi istenmektedir. M. Kemal Paşa Nutuk'ta bu gelişmeleri şöyle değerlendirmektedir: "11 Teşrinîsani 1923 tarihli *Tanin'* in "Şimdi de Hilafet Meselesi" unvanlı başmakalesi okununca Cumhuriyet'in ilanına mani olamayanların, hilafet makamını herçıbadabat tutabilmek gayret ve çalışmasına geçtikleri anla-

---

[197] M. Kemal Paşa, Abdülmecid Efendi'nin bu unvanı kullanmasından rahatsızlık duymaktadır ve bu duruma tepkisini açıkça göstermekledir. Bkz. M. Kemal Atatürk, Nutuk, İstanbul, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., C.II, 14. Baskı, 1982, s. 697-698.

Scanned by CamScanner

şılır. Bu makalede, hanedan hukukuna çirkin saldırı yapılmış ve bunu yapanın, fırkamızın hasülhas zümresinden bulunmuş olduğu ve Cumhuriyet Hükümetini millet gözünde kötü göstermek için ne söylemek gerekliyse, onlar yazıldıktan sonra halifenin istifası şayiasına temas edilerek arkadan arkaya verilmiş bir karar karşısındayız deniyor ve Millet Meclisi'nin bu kadar kayıt altında kaldığını, hariçten verilen kararları tescil mevkiine indirildiğini görmek cidden elim oluyor sözleriyle meclis aleyhimize teşvik ediliyor, Cumhuriyet'in ilanını kabul eden Meclis'in hiç olmazsa hilafetin ilgasını emrivaki yapmamasını temine çalışıyordu"[198].

Yine aynı eserde, Atatürk, dönemin basınını ve bazı isimleri şöyle değerlendirmektedir: "Efendiler, işaret ettiğim bu basın neşriyatı ve bir takım zevatın vaz'ü tavrı hülaza olarak şu yolda ifade olunabilir, esas olan hakimiyeti milliyedir. Hakimiyeti milliye, cumhuriyet'in tekâmülüdür. Türk milleti milli egemenliği idrak etti. Cumhuriyet'in ilanına gerek yoktur, hatadır. Türkiye' de salim şekil, milli egemenlik esasını muhafaza etmekle beraber, cumhuriyet idaresi ilan etmeyip, riyaseti devlette halife unvanında Osmanlı hanedanından birisini bulunduran meşruti şeklidir.

Efendiler böyle bir prensip üzerinde birleşmiş olan zevat kendilerini sözleriyle, durumlarıyla, yazılarıyla göstermiş gibi idi. Bu zümrenin başına Rauf Bey'in intihab edildiğine karar verilebilirdi. Anasır ve mesaliki muhtelifeden mürekkep zümre Rauf Bey'i maksatlarının ifadesine ve müdafaasına en muvafık bir şahsiyet telakki etmişlerdi. Ondan büyük ümitlere intizar edileceği zehabına düşmüşlerdi…

Vatan gazetesinin rivayetine göre bir cemmi gafir, Rauf Bey'i teşyii için Ankara'da toplandı. Kazım Karabekir, Ali Fuat Paşa, Adnan Bey bu cenini gafirin başında gösteriliyordu. Vatan gazetesi bu teşyiden bahsederken Rauf Bey'in Ankara'da Meclis'te takip edeceği meslekî siyaseti millete ilan ediyordu…

Vatan gazetesi sahibinin bu izahat ve teminatı kendiliğinden vermeğe salahiyattar olduğu elbette kabul edilemezdi"[199].

---

[198] M. Kemal Atatürk, *a.g.e.*, s. 828.
[199] Atatürk, *a.g.e.*, s. 832.

Scanned by CamScanner

Öteden beri Cumhuriyetçi düşüncede olan Hüseyin Cahit ise Cumhuriyet'in ilanını ve ilgili Teşkilâtı Esasiye değişikliğini oldu bitti olarak değerlendirmekte, kendisi hilâfetçi olduğu için, hilafetin kaldırılacağını gösteren gelişmelerden endişe duyduğunu açıklamaktadır. M. Kemal' in Cumhurbaşkanı seçilmesi, halifenin devlet başkanı olmasını isteyenlerin umutlarını ortadan kaldırmış bulunuyordu. Muhalif basının Cumhuriyet'in ilan şeklinin garip olduğu ve bir oldu bittiye getirildiği gibi eleştirileri özellikle M. Kemal' in şahsını hedef alarak "en büyük ruhlu adamlar bile şahsi kuvvet sahibi olmanın cazibesine mukavemet edememişlerdir" deniliyordu[200].

Hilafetin kaldırılması konusunda odaklanan tartışmaların gerisinde aslında Cumhuriyet'in ilanına duyulan tepkinin yer aldığı açıktır. Teokratik düzeni yıkıp yerine laik, milli ve çağdaş bir devlet kurmak amacında olan M. Kemal Paşa ve arkadaşlarının, bu eleştiriler karşısında otoriter bir tavır almaları kaçınılmaz olmuştur. M. Kemal Paşa yine de demokratik davranmayı ön planda tutmak istemiştir. İzmit'te basınla yaptığı toplantıda onlara yapılacak devrimler konusunda açıklamalar yapmış ve desteklerini sağlamak istemiştir. Fakat onun bu istek ve uyarıları istenilen sonucu sağlamamıştır. Ahmet Emin Bey de, gerici basınla Ankara'nın ilerici basını arasındaki sürtüşmeyi gereksiz olarak görmektedir[201].

Hükümet-Basın çatışması, hilafet konusunda, ülke dışından değişik kaynaklardan gönderilen bazı mektupların İstanbul gazetelerinde yayınlanması ile büyümüş ve bazı gazetecilerin tutuklanıp yargılanmasına kadar uzanmıştır. İlk olarak Londra İslam Cemiyeti Sekreteri Said Muhammed'in, Dahiliye Vekili Fethi Bey'e (Okyar) gönderdiği "halifenin ruhani imtiyazlarını kesinlikle düzenli ve meşruti bir esas üzerine tespit etmek gerektiğini" öne süren mektubu yayınlanmıştır[202]. Bu mektubun ardından İsmailiye mezhebi lideri Ağa Han ile Hindistan Müslümanlarının liderlerinden Emir Ali'nin İsmet Paşa'ya gönderdik-

---

[200] Ergun Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, 1923-1927, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1982, s. 23; Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, İstanbul, Remzi Kitabevi, C. III, 9. B., 1985, s. 163.

[201] Aybars, *a.g.e.*, s. 28.

[202] Kabacalı, *a.g.e.*, s. 110.

Scanned by CamScanner

leri "hilafetin ve halifenin Müslüman milletlerin güven ve saygısına yaraşır bir mevkie yerleştirilmesini" isteyen mektupları İstanbul basınında, *Tanin, İkdam, Tevhid-i Efkâr* gazetelerinde, henüz İsmet Paşa'nın eline geçmeden yayınlanmıştır. Mektubun daha başvekilin eline geçmeden tutucu ve gerici basında yayınlanması, bunun bir tertip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu mektuba ilginç bir cevap, *Hakimiyeti Milliye* gazetesince 9 Aralık 1923 tarihinde verilmişti. Ağa Han'ın I. Dünya Savaşı'nda, halifenin cihat çağrısını ağır hakaretlerle ve fetvanın meşru olmadığını ileri sürerek karşılaması, Hint Müslümanlarının İngiltere'ye bağlı kalmalarını sağlamak için yaptığı çabalar hatırlatılmış, mektubu yazan kişilerin İngiliz politikasının emrinde olduklarını belirtiyordu[203].

Bu gelişmeler üzerine TBMM'nin, İstiklâl Mahkemelerinin kurulmasını öngören kanunu kabul ettiğini görmekteyiz. TBMM, İstiklâl Mahkemesi'nin görev alanı olarak da İstanbul ve havalisini belirlemiş bulunuyordu. Görevine başlayan İstiklâl Mahkemesi'nin 11 Aralık'ta gazetelerde yayınlanan beyannamesinde, kuruluş gerekçesi olarak şunlar belirtiliyordu: "Son zamanlarda bazı tahrikatın yine eskisi gibi ika-i fesada başladığı anlaşıldığından, Cumhuriyetimizi her ne bahasına olursa olsun muhakkak muvaffak etmeğe azim eden Büyük Millet Meclisi, mevcut kanunu mahsusa istinaden ve bu gibi teşebbüsiyeti imha etmek amacıyla mahkememizi teşkil ve ilzam etti. Mahkememiz yüz binlerce Türk'ün kanı bahasına elde edilen Cumhuriyetimizin mevcudiyet ve esasatı hilafına hareket ve teşebbüsata cüret edenleri mevcut ve merzuğ olan kanunu tatbik ederek şiddetle tecziye ve bu surette muhterem İstanbul halkına çok muhtaç olduğu sükuneti ve refahı temin edecektir"[204].

İstiklâl Mahkemesi, göreve başladıktan sonra *Tanin* başyazarı Hüseyin Cahit, Yazı İşleri Müdürü Baha, *İkdam* başyazarı Ahmet Cevdet (Oran) ile sorumlu Müdür Ömer İzzettin, *Tevhid-i Efkâr* başyazarı Velid Ebuziyya ile sorumlu müdür Hayri Muhiddin Beyleri ve Baro başkanı Lütfi Bey'i önce gözaltına almış, daha sonra da tutuklamıştır.

---

[203] Yusuf Hikmet Bayur, Ankara, *Türkiye Devleti'nin Dış Siyasası*, TTK Yay., 1973, s. 153-157.
[204] Tunçay, *a.g.e.*, s. 79.

Scanned by CamScanner

Tutuklamanın ertesi günü *Tanin*, halkın gazetecilerin tutuklanmalarını büyük bir üzüntü ile karşıladığı duyurmuştur. Yine *Tanin*, Hüseyin Cahid ve Ahmed Cevdet'in evlerinde, Velid Bey'in ise gazete binasında tutuklandığını yazmaktadır. Hüseyin Cahid Bey, bu olayı mevcut yönetim şekli ve savundukları prensiplerle asla bağdaşmadığını, Meclis'e başvurduğunu, usulsüz olarak tutuklandığını, bunun için özgürlüğünün geri verilmesini istediğini, tutuklama sebebini bilmediğini söyler[205]. Velid Bey, sabah yirmi otuz kişinin matbaayı işgal etmiş olduğunu, oraya vardığında tutuklandığını, yapılan bu kanunsuz uygulamayı protesto ettiğini söylemiştir. Ahmet Cevdet ise çok üzüldüğünü belirterek, Abdülhamid döneminde de on iki gün tutuklanmış olduğunu, o devirde bu gibi şeylerin olağan olduğunu söyleyerek bir kıyaslamaya gitmiştir[206].

İstiklal Mahkemesi Savcısı ise basına yaptığı açıklamada, yapılan bütün işlemlerin Cumhuriyet'e düşman olanların, kanuna uygun olarak cezalandırılmalarına yönelik olduğunu ve kanunun bu konuda İstiklâl Mahkemesi'ne gerekli yetkiyi verdiğini söylemiştir. Gazetecilerin İstiklâl Mahkemesi'nce tutuklanması üzerine, 13 Aralık 1923 günü İstanbul gazeteleri temsilcileri Halid Ziya (Uşaklıgil) başkanlığında toplanarak, Matbuat Cemiyeti'nin konuya ilişkin düşüncelerini üç madde halinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na göndermişlerdir. Bu atılım, basının kendi içindeki dayanışmayı göstermesi açısından oldukça dikkat çekicidir. Bildiride şöyle denilmektedir:

"Matbuat Cemiyeti'nin bilcümle İstanbul gazetelerinin mümessillerinin iştirakıyla aktedilen bir içtimaında nukat-ı atiyenin muhterem Büyük Millet Meclisi'ne arzına karar verilmiştir.

1- Matbuat Cemiyeti özgürlük-i tartışmanın mahfuz kalacağına dair gerek hükümet ve gerek İstiklâl Mahkemesi heyeti tarafından verilen teminatı memnuniyet ve şükran ile telakki ve içtihat farklarından ve hüsnüniyete müstenit eleştiriattan dolayı gazetecilerin mutap tutulamayacağına izhar-i itimat eder.

2- Matbuat Cemiyeti, İstiklâl Mahkemesi'nin adaletle iş göreceğinden, ahvalin tavazzuhuna hizmet edeceğinden emindir.

---

[205] Aybars, *a.g.e.*, s. 34.
[206] Aybars, *a.g.e.*, s. 34.

Scanned by CamScanner

3- Matbuat Cemiyeti, şüphe üzerine tevkif ve gerek-u muhakemelerine karar verilen üç gazeteci arkadaştan menafii vatana mugayyir ve suiniyete makrun bir hareket sadır olamayacağına samimiyetle kanidir"[207].

Bu bildiriye Meclis'in tepkisinin ise "neden gerek görmüşler" demek şeklinde olduğu gazetelerce nakledilmiştir[208]. Tutuklanan gazetecilerin davası 15 Aralık 1923 tarihinde başlamış ve 2 Ocak 1924 tarihinde mahkeme kararının açıklanmasına kadar sürmüştür. Mahkeme savcısı iddianamede, gazetecilerin mektubu gazetelerinde yayınlamalarını kışkırtıcı bir yayın olarak gördüğünü, bundan dolayı tutuklu gazeteciler Hüseyin Cahit, Ahmet Cevdet, Veli Bey ve Muhiddin Bey'in Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun birinci maddesine göre yargılanmasını istemiştir. Mahkemede, konu ile ilgili olarak diğer başka gazetecilerin bilgilerine de başvurulmuştur. Kendilerinden bilgi alınan gazeteciler, söz konusu mektubu yayınlamadıklarını belirtmişlerdir[209]. Yine mahkemeye gazete koleksiyonları getirilmiş ve incelenmiştir.

Devam eden duruşmalar sonucunda, 2 Ocak 1924 günü mahkemenin vermiş olduğu karar açıklanmıştır. Mahkeme sanıkların beraatine karar vermiştir. Hilafet sorunundan sonra basın-iktidar ilişkilerinde bir başka önemli dönem Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın (TCF) kuruluş dönemidir. Bu dönemde İstanbul'daki muhalif basının önemli isimleri *Vatan, Tanin, Tevhid-i Efkâr, Son Telgraf* gazeteleri Halk Fırkası'na ve hükümete karşı yoğun eleştiriler yöneltmeye başlamışlardır. Muhalefet, M. Kemal Paşa'ya doğrudan saldıramadığı için İsmet Paşa'yı ve hükümeti hedef olarak seçmiş bulunmaktadır. 1924 Kasım'ında hükümet aleyhine açılmak istenen Meclis soruşturmasının başarısızlıkla sonuçlanması sonrasında, hükümetin muhalefet karşı-

---

[207] Mete Tunçay, *a.g.e.*, s. 80.

[208] Tuncay, a.g.e., s. 80. Savcı iddianamesinde sanıkların Hıyaneti Vataniye Kanunu'nun I. maddesi yanında Basın Yasası'nın 15. Maddesine göre yargılanmalarını istemiştir.

[209] Bilgilerine başvurulan gazetecilerden Vatan gazetesinden Tahsin Bey mektubun gazeteye gelmediğini; Akşam Gazetesi sahibi Necmeddin Sadak mektubun kendilerine geldiğini, mektupta halifeye nüfuz verilmesi fikri yer aldığı için yayınlanmasını doğru bulmadığını söylemiştir. Bkz. Aybars, *a.g.e.*, s. 41.

Scanned by CamScanner

sında durumu daha güçlenmiştir. Güven oylamasından sonra İstanbul'da *Tanin* gazetesinde yayınlanan bir makale oldukça ilginçtir. Bu makalede, "Haiti' nin de bir cumhuriyet olduğu, fakat bunun gerçek bir cumhuriyet olmadığı, soyla gelen bir devlet başkanının yerine, zorla cumhurbaşkanlığına çıkmış bir zorba görüldüğü" belirtilmektedir. Bu makale ile M. Kemal'e ve İsmet Paşa'ya çok çirkin bir eleştiri yöneltilmiştir. *Tanin* dışındaki diğer muhalif gazeteler de aynı yönde, eleştiri sınırlarını zorlayan hatta aşan hareketlerle dolu yazılar yayınlıyorlardı. Daha sonra TCF' nin kurulması ile ilişkiler daha gerginleşmiş ve taraflar daha belirgin bir mücadeleye girişmişlerdir[210].

1925 Şubat'ında *Toksöz* gazetesinin, tehlikeli bir gerici akıma neden olabileceği gerekçesiyle, yasa gereği usul işlemlerini yapmadığı için kapatıldığını görmekteyiz. Yine *Sada-yı Hak* hakkında da Meclis üyelerini küçük düşürücü yayınlarda bulunduğu gerekçesi ile soruşturma açılmıştır[211]. Basın-iktidar ilişkilerinde dönüm noktalarından birisi de doğal olarak Şeyh Sait Ayaklanması ve sonrasındaki Takrir-i Sükun dönemidir. Şeyh Sait Ayaklanması sonrasında, 3 Mayıs 1925 tarihinde Takrir-i Sükun Kanunu kabul edilmiştir. Takrir-i Sükun Kanunu tek maddelik bir kanundur.

"İrticaa ve isyana ve memleketin içtimai nizamını, huzur ve sükununu ve emniyet ve asayişini ihlale bais bilumum teşkilat ve tahrikat ve teşvikat ve teşebbüsat ve neşriyatı, hükümet reisicumhurun tasdiki ile re' sen ve idareten men' e mezundur."

Kanunun meclisteki görüşmesi sırasında Milli Müdafaa Vekili Recep Bey (Peker) gazetelere yönelik suçlamalarda bulunmuştur. Recep Bey şöyle demektedir: "Matbuat, bilhassa İstanbul basın kurumu, Türkiye'de devlet nüfuzu, devlet kuvveti namına ve varsa bunları ite kaka bertaraf ederek gayri meşru bir mücadele ve mesai ile en yüksek

---

[210] Kabacalı, *a.g.e.*, s. 114.

[211] TPCF'nin önde gelen isimlerinden Ali Fuat Paşa hükümetin basına bakışı ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "Cumhuriyeti kabul eden bir iktidarın elbette Muhalefetin ve matbuatın eleştirilerine alışması lazımdı. Buna alışmayı kabul etmeyip, kanuni yolları bırakarak tedhiz ve ihtilal tedbirlerine başvurması memleketi totaliter rejime doğru götürmek demekti." Ali Fuat Cebesoy, *Siyasî Hatıralar*, İstanbul, Vatan Neşriyatı, C. II, (Tarihsiz), s. 183.

Scanned by CamScanner

nüfuz mertebesine çıkmış ve o mevkiden Türkiye'de mevcut bütün mukaddes makamları ve onları maddi, manevi nüfuzlarını tamamen tahrib edecek bir araç, bir alet halinde faaliyete geçmiştir. Öyle bir durum hasıl olmuştur ki vatan dahilinde bunların şerrinden bir namus tehlikesi hasıl olmuştur...

...Bugünkü zaif manzarasının sebebi ve vatan muvahacesinde, vatan tarihinde en muhatap kurum olarak İstanbul matbuatı vardır. Bu basın o hale gelmiştir ki her sabah milletin yüzüne fışkıran saralı ifrazat masum halka mütemadiyen devlet kuvvetinin itibara layık bir şey olmadığı fikrini aşılamıştır...

...İstanbul matbuatı öyle bir manzara ihdas eylemiştir ki Türkiye Devleti yoktur, hükümet yoktur, hiçbir hükümete mesnet addedilecek Meclis yoktur. Bu kanaatı nihayet memleketin bilhassa cahil olan ruhlarında tespit etmişlerdir. Bu durumda herkes matbuatı, özgürlük mefhumunun kutsiyetine bürünerek her şeyi yapmağa kadir ve şerrinden korunmak için isminden bahsedilmeye cesaret edilemeyecek bir kuvvet gibi görmüş, bilakis devleti ve onun düzen ve intizam vasıtalarını bu hareketlere tahammül gösterdiği için hakikaten nüfuzsuz, zavallı olarak tanınmıştır...

...Hükümet'in devlet nüfuzunu takrir ve tespit edecek bir kanun müzakeresi münasebetiyle bu kanunu teklif gibi bir mevkide bulunmak durumunu vücuda getiren esbap ve müessirat arasında ve onun yanında İstanbul matbuatı vardır"[212].

Kanunun kabulünden sonra Sıkıyönetim bölgesinde sansür uygulamasına gidilmiş, 3 Mayıs 1925 tarih ve 1846 sayılı kararnamede Havali-i Şarkiye'de İdare-i Örfiye mıntıkasında tatbik edilecek Sansür Talimatnamesi yayınlanmıştır. Bu talimatnamenin 15. maddesi konumuzu yakından ilgilendirmektedir. Bu maddeye göre: (Madde 15) Sıkıyönetim bölgesi içerisinde yayınlanan bütün gazete ve dergilerin basımında, basından önce sansüre tabi olduğu, 16. maddede ise Sıkıyönetim bölgesine dışarıdan ithal olunacak bütün gazete ve dergilerin sansüre tabi tutulduktan sonra dağıtılacağı hükmü getirilmiştir.

---

[212] Ali Fuat Cebesoy, *a.g.e.*, s. 149-150.

Scanned by CamScanner

Dönemdeki sansür uygulamalarının işleyişi ve kapsamı ile ilgili olarak güvenilir bilgilerden yoksun olduğumuzu belirten Mete Tunçay, 10 yıl sonrasının bir gazete haberine değinerek, sansürün geniş kapsamlı ve uzun süreli bir nitelik taşıdığını ileri sürmektedir. Bu haberde Takrir-i Sükun Kanunu'nun tatbiki sırasında bazı yabancı gazetelerin memlekete sokulması yasak edilmişti. Vekiller heyeti bu gazetelerin bir kısmının Türkiye'ye girmesine izin vermiştir denilmektedir[213].

Takrir-i Sükun Kanunu'nun kabulü sonrasında, basın üzerindeki baskı ve kontrol giderek artmış ve Vekiller Heyeti kararıyla gazete ve dergilerin kapatılması uygulamasına geçilmiştir. Bu uygulama ile *Tevhid-i Efkâr, Son Telgraf, İstiklâl, Toksöz, Orak-Çekiç, Aydınlık, Sebilürreşat, Millet, Sadayı Hak* (İzmir), *Doğru Öz, Tanin* ve *Vatan* gazeteleri kapatılmıştır. Vekiller Heyeti kararı ile gazetelerin kapatılması sonrasında İstiklâl Mahkemesi (Şark İstiklâl Mahkemesi) kararı ile bazı gazetecilerin tutuklanıp yargılanmaları kararlaştırılmıştır. Gazetecilerin yargılanmaları oldukça uzun sürmüştür. Fakat daha sonra gazetecilerin, M. Kemal Paşa'ya mektup yazarak aflarını istemeleri üzerine mahkemece beraat ettirildiğini görmekteyiz[214]. Bu konuda mahkeme Savcı Vekili Ali Doğan tarafından Dahiliye Vekili Cemal Bey'e yazılmış olan özel ve şifreli mektupta şu satırlar yer almaktadır: "Gazi Paşa Hazretlerinin gazetecilerin kurtulmaları şayan-ı arzuları tarzındaki şifreli emirleri gelinceye kadar mahkemenin tarzı cereyanı da çok iyiydi. Bu emir geldikten sonra, içimizden bir arkadaş gazetecilere, Gazi hazretlerinin ulüvv-u cenaplarına mazhar olarak beraat edecekleri ve bu beraatten sonra Fırka lehine sarf-i mesai için Ankara'ya gidilerek Reisicumhur hazretleriyle kendilerinin mülakatına delalet

---

[213] Tunçay, *a.g.e.*, s. 141. Bu haber 12 Nisan 1935 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde "Geri Alınan Yasak Kararı" başlığı ile çıkmıştır.

[214] Gazeteciler, mahkeme tarafından devlet otoritesini sarsarak isyana yol açmak suçunu işledikleri kararı ile beraat ettirilmişlerdir. Sadece Atatürk'e gönderilen telgrafı imzalayan Abdulkadir Kemal Ankara İstiklâl Mahkemesine sevk edilmiştir. Avni Doğan anılarında Şeyh Said'in duruşmalarda gazetecilerin isimlerini birer birer açıkladığını söylemektedir. Bunu yapmanın gerekçesi olarak da Şeyh Said'e böyle bir itirafta bulunursa cezasının hafifleyeceğinin belirtilmesidir. Bkz. Avni Doğan, *Kurtuluş Kuruluş ve Sonrası*, İstanbul, Dünya Yayınevi, 1964, s. 174.

Scanned by CamScanner

olunacağı ihsas olunmuştur. Bu ihsastan sonra tekrar eski göreve rücu ile mahkumiyetleri cihetine gitmeyi mübeccel Gazi Hazretleriyle İsmet Paşa hazretlerinin şerefi zatileri için tehlikeli görmekteyim.

Semahatı ruhiye ve temayülat-ı asılanesini çok iyi tanıdığım ẕat-ı alilerinden bana yürüyecek doğru yolun iradesini hürmetle rica ederim. İrade buyuracakları tariki bilâkaydüşart kabul ettiğimi şimdiden arz ederim"[215] .

Bu şifreli mektup iktidarın mahkeme üzerindeki etkisini bize açıkça göstermektedir.

Daha sonrada Takrir-i Sükun Kanunu gereğince gazeteler hakkındaki davalar devam etmiştir. TCF' nin İstanbul şubesinin aranmasını "Baskın" başlığı altında veren H. Cahit Bey ve sorumlu müdür tutuklanmışlardır. H. Cahit Bey'in davasında, savcı arama işleminin baskın olarak nitelenmesinin toplumu galeyana getirmek amacına yönelik olduğunu, gazetenin fikir ve politikasının da zaten bu amaca dönük olduğunu ileri sürmüştür. H. Cahit Bey ise savunmasında, baskın sözcüğünün kullanılmasında kendi sorumluluğu bulunmadığını belirterek, medeni dünyada (bilhassa bir demokrasi ve Cumhuriyet'te) kimsenin fikir ve mesleğinden dolayı sorumlu olmadığını belirtip, fikir mesleğine ceza yoktur demiştir[216]. Fakat bu savunma H. Cahit Bey'i mahkûm olup Çorum'a sürgün edilmekten kurtaramamıştır. Yine *Resimli Ay Dergisi*'nde 13 Nisan 1925 günkü sayıda "Hapishanede Mahkum Olanlar Bile Asılmaya Nasıl Giderler?" başlıklı bir yazıdan dolayı Sertel ve Cevat Şakir tutuklanıp yargılanmışlardır. Mahkeme sonunda Sertel Sinop'a, Cevat Şakir Bodrum'a sürgüne gönderilmişlerdir[217].

Takrir-i Sükun döneminde bazı gazeteler ve gazeteciler de komünizm propagandası yapmak ve komünist bir idare kurabilmek konusunda önderlik etmek suçlarından tutuklanmış ve cezalandırılmışlar-

---

[215] Tunçay, *a.g.e.*, s. 144.

[216] H. Cahit Yalçın, *Siyasal Anılar*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yay., 1976, s. 278. Hüseyin Cahit 6 Mart 1925 tarihinde Tanin gazetesinde yazdığı bir yazıda artık politik yazılar yazmayacağını, sadece anılarını yazacağını belirtip bir nevi protestoda bulunmuştur. Aybars, *a.g.e.*, s. 242.

[217] Mahkeme ve o günlerle ilgili olarak bkz. M. Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, s. 143-147.

Scanned by CamScanner

dır. 9 Ağustos 1925'te başlayıp 19 Ağustos 1925 tarihinde sona eren yargılamada "Anadolu'da Bolşevizm idaresi kurulmasını mümkün kılacak, buhran yaratacak durumlara yol açacak" eylemlerde bulunduklarına vicdani kanaat getirilen İbrahim Hilmi, Sadrettin Celal (Antel), Nuri Haydar, Şevket Süreyya (Aydemir), Hüseyin Hikmet (Kıvılcımlı), Nazım Hikmet ve diğer bazı kimseler yedi ile on beş sene arasında cezaya çarptırılmışlardır[218]. Takrir-i Sükun Kanunu 1929 yılına kadar yürürlükte kalmış ve ülkede devrimlerin kökleşmesi ve yerleşmesi için bir araç olarak kullanılmıştır. Kanun'un ortaya çıkardığı sonuçlardan birisi muhalefet ve basının susturulmuş olmasıdır.

1929 yılında dikkatimizi çeken bir olay da *Resimli Ay* davasıdır. *Resimli Ay* Dergisi yazarlarından Sabiha Sertel, Emin Türk Eliçin Beyler hakkında açılan davalar epey dikkat çekmiştir. Sabiha Sertel'in dergide yayınladığı *Savulun Geliyorum* başlıklı yazısı, Emin Türk Eliçin'in *Köyümden Geliyorum* başlıklı yazılardan dolayı mahkemeye sevk edildiklerini görmekteyiz. Mahkemede, savcı her iki yazının da mevcut yönetime karşı tavır almak amacıyla yazıldığını ileri sürerek, sanıkların yirmi yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılmalarını istemiştir. 1930 yılı Şubat ayı içerisinde sonuçlanan davada Sabiha Hanım iki ay, Emin Türk Eliçin ise bir ay hapis cezasına çarptırılmışlardır[219].

Dönemde basın iktidar ilişkileri açısından önemli bir olay da yeni Türk harflerinin kabulü sonrasında gündeme getirilen yeni bir uygulamadır. 1 Kasım 1928 tarihinde yeni harflerin kabulünden sonra, hükümet, gazetelerin yeni harflerle basınından dolayı uğrayacakları zararların giderilmesini temin gayesi ile gazetelere prim verilmesi uygu-

---

[218] 1925 ve daha sonraki komünist tutuklamaları ile ilgili olarak bkz. Fethi Tevetoğlu, *Türkiye'de Sosyalizm Komünist Faaliyetler 1910-1960*, Ankara, 1967; Aclan Sayılgan, *Solun 94 Yılı (1871-1961)*, Ankara, Mars Matbaası, 1968; İlhan Darendelioğlu, *Türkiye'de Komünist Hareketler*, İstanbul, Toprak Dergisi Yay., C. II, II. B., 1962.

[219] Bu yargılama ve Resimli Ay dergisi için bkz. Sabiha Sertel, *a.g.e.*, s. 136-150; Emin Türk Eliçin, *Kemalist Devrim İdeolojisi*, İstanbul, Ant Yayınları, 1970; Erol Çankaya, "Atatürk Döneminde Edebiyat Dergilerinin Genel Görünümü ve Resimli Ay", SBF, Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık VI, Ankara 1981.

Scanned by CamScanner

lamasını başlatma kararı almıştır. Gazetelere, prim uygulamasını gazetelerin ebatlarına, tirajlarına ve basım tekniklerine göre belirlenen esaslar dahilinde yürütülmüştür[220].

B- TAKRİR-İ SÜKUN KANUNU SONRASINDA CHF-BASIN İLİŞKİLERİ

1- Muhalif Basının CHF' ye Bakışı

Partili olmayan basının, CHF' ye yönelik değerlendirmesi genellikle olumsuz olarak karşımıza çıkmaktadır. Muhalif basın, özellikle Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyi ile birlikte, Cumhuriyet Halk Fırkası'na yönelik değerlendirmelerini yayınlamaya başlamışlardır. Partiye yönelik değerlendirmeleri, SCF öncesi dönem, SCF dönemi ve sonrası olarak üç bölümde ele alabiliriz. Bu değerlendirmeleri konular itibarıyla ekonomik ve siyasî meseleler olarak ikiye ayırabilmek de mümkündür. 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin dünya ekonomileri üzerindeki etkisi, zaten zor durumda olan ve henüz kendine yetemeyen Türk ekonomisini ve dolayısıyla da CHF' yi büyük ölçüde sıkıntıya sokmuştur. Muhalif basın, ekonomik sıkıntının ülkeyi büyük ölçüde zorladığını belirtmekte, bunda tek suçlu olarak da CHF' yi göstermektedir. Ülkede sıkıntıların giderek yaygınlaştığını belirten muhalefetin önde gelen isimlerinden Arif Oruç, resmi işletmelerin büyük açıklarının hem devleti hem de küçük işletmeleri zora soktuğunu belirtmektedir. Oruç şöyle devam etmektedir: "Hal ve durum şu merkezde iken her şey hükümetten beklenir mi? Hükümet ne yapsın demek çok anlamsızdır. Hükümet ne mi yapsın? Esasen meydanda yapılmış bir şey yok ki, hep şimdiden sonra yapılacak"[221]. Yine başta Arif Oruç olmak üzere muhalif veya partili olmayan gazeteciler ülkede ulaşımın son derece kötü, gümrüklerin berbat bir durumda, vergilerin de çok ağır olduğunu ve bunun sorumlusunun CHF olduğunu belirtmektedir-

---

[220] Harf İnkılâbının basını sarstığı düşüncesiyle hükümet 27 Mart 1930 tarih ve 1575 nolu kanunla Türk harflerinin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren çıkmakta bulunan gazetelerin sahiplerine üç sene boyunca prim ödenmesi kabul edilmiştir.

[221] Arif Oruç, "Açık Sözlü 0Ialım", Yarın, 18 Haziran 1930.

Scanned by CamScanner

ler. Muhalif gazeteciler, dünyada bir ekonomik krizin varlığını ve ülkede buna bağlı bazı sıkıntıların bulunmasını doğal olarak kabul etmekle birlikte, diğer dünya ülkelerinin yöneticilerinin gerekli önlemleri zamanında alarak ülkeleri bu badireden kısa zamanda kurtardıklarını, oysa bizde CHF' nin bu olayın sorumluluğunu üzerine alacak yerde kendisini mazur göstermeye çalıştığını ileri sürmektedirler[222].

Muhalif basın özellikle şeker fabrikalarının yapımı ve bütçe açıkları konusunda Cumhuriyet Halk Fırkası'na şiddetle yüklenmektedir[223]. Muhalifler, CHF' nin başarısızlık nedeni olarak programını tam anlamıyla tatbik edememiş olmasını göstermektedirler. Bu görüşte olanlar, yapılan hataların giderilmesinin ve CHF' nin programının gerçek anlamda uygulanmasının, problemlerin çözümünü kolaylaştıracağı görüşündedirler. Zeynel Besim bu konuda şunları söylemektedir: "Umdeler halinde ifade edilen ve neşrolunan bu programa tekmil Türk milleti bel bağlamış ve bu sebepledir ki CHF' nin yolunu kendi yolu bilmekte tereddüt göstermemiştir. Demek oluyor ki CHF ancak ve ancak programının harfiyen tatbiki kararını vermekle ve şayet bu program haricinde atılmış adımlar varsa ki olduğu muhakkaktır, onları geri almakla şimdiki mevcudiyetinden daha mütesanid ve kuvvetli bir şekle gelebilir"[224].

Cumhuriyet Halk Fırkası'na yönelik bir başka eleştiri de, partili mutemetler sorunu olmuştur. Basın mutemetlerin, saltanatlar kurduklarını, kendi şahsi çıkarlarını partinin çıkarlarından üstün tuttuklarını,

---

[222] Arif Oruç şöyle diyor: "Bize gelince son günlerde sakat mevzu görüşlere dayanan bazı mutealalarla karşılaşılmaktadır. Bu mutealaların bir kısmının Türkiye'deki buhranda hükümeti mazur gösterecek mecralara sevk edilmek istendiği hissediliyor. Ezcümle Türklerin yoldan yiyecekleri lokmaya kadar her şeyi hükümetten beklemeye alışkın bir millet oldukları söylendiği bile görülüyor. Hâlbuki hükümetler temsil etmekte olduğu milletlerin rehberliği mesuliyetini taşırlar. Milletlerin umumi, hususi hayatlarında külliyen amildir. Bu itibarla Türkiye'deki buhran meselesinde hükümet mazur olmaktan çok mesul tutulması mutlaktır. "Arif Oruç, "Hükümet Mazur mu?", Yarın, 4 Temmuz 1930.

[223] 17 Ağustos 1930 tarihli Son Posta'da Alman iktisatçı Müller'in hazırlamış olduğu rapora dayanılarak hükümete ağır eleştiriler yapılmaktadır.

[224] Zeynel Besim, "CHF Programı", Hizmet, 20 Ağustos 1930.

Scanned by CamScanner

ler. Muhalif gazeteciler, dünyada bir ekonomik krizin varlığını ve ülkede buna bağlı bazı sıkıntıların bulunmasını doğal olarak kabul etmekle birlikte, diğer dünya ülkelerinin yöneticilerinin gerekli önlemleri zamanında alarak ülkeleri bu badireden kısa zamanda kurtardıklarını, oysa bizde CHF' nin bu olayın sorumluluğunu üzerine alacak yerde kendisini mazur göstermeye çalıştığını ileri sürmektedirler[222].

Muhalif basın özellikle şeker fabrikalarının yapımı ve bütçe açıkları konusunda Cumhuriyet Halk Fırkası'na şiddetle yüklenmektedir[223]. Muhalifler, CHF' nin başarısızlık nedeni olarak programını tam anlamıyla tatbik edememiş olmasını göstermektedirler. Bu görüşte olanlar, yapılan hataların giderilmesinin ve CHF' nin programının gerçek anlamda uygulanmasının, problemlerin çözümünü kolaylaştıracağı görüşündedirler. Zeynel Besim bu konuda şunları söylemektedir: "Umdeler halinde ifade edilen ve neşrolunan bu programa tekmil Türk milleti bel bağlamış ve bu sebepledir ki CHF' nin yolunu kendi yolu bilmekte tereddüt göstermemiştir. Demek oluyor ki CHF ancak ve ancak programının harfiyen tatbiki kararını vermekle ve şayet bu program haricinde atılmış adımlar varsa ki olduğu muhakkaktır, onları geri almakla şimdiki mevcudiyetinden daha mütesanid ve kuvvetli bir şekle gelebilir"[224].

Cumhuriyet Halk Fırkası'na yönelik bir başka eleştiri de, partili mutemetler sorunu olmuştur. Basın mutemetlerin, saltanatlar kurduklarını, kendi şahsi çıkarlarını partinin çıkarlarından üstün tuttuklarını,

---

[222] Arif Oruç şöyle diyor: "Bize gelince son günlerde sakat mevzu görüşlere dayanan bazı mutealalarla karşılaşılmaktadır. Bu mutealaların bir kısmının Türkiye'deki buhranda hükümeti mazur gösterecek mecralara sevk edilmek istendiği hissediliyor. Ezcümle Türklerin yoldan yiyecekleri lokmaya kadar her şeyi hükümetten beklemeye alışkın bir millet oldukları söylendiği bile görülüyor. Hâlbuki hükümetler temsil etmekte olduğu milletlerin rehberliği mesuliyetini taşırlar. Milletlerin umumi, hususi hayatlarında külliyen amildir. Bu itibarla Türkiye'deki buhran meselesinde hükümet mazur olmaktan çok mesul tutulması mutlaktır. "Arif Oruç, "Hükümet Mazur mu?", Yarın, 4 Temmuz 1930.

[223] 17 Ağustos 1930 tarihli Son Posta'da Alman iktisatçı Müller'in hazırlamış olduğu rapora dayanılarak hükümete ağır eleştiriler yapılmaktadır.

[224] Zeynel Besim, "CHF Programı", Hizmet, 20 Ağustos 1930.

Scanned by CamScanner

halkın dilek ve şikâyetlerini partinin üst kademe ve ilgili makamlara duyurmadıklarını yazmaktadır[225]. Bu konuya ilişkin olarak M. Zekeriya Sertel, Halk Fırkası'nın son zamanlarda partinin kontrolünü kaybetmeye başladığını, bunun da nüfuz kaybına yol açtığını söylemekte ve şöyle devam etmektedir: "Her kontrolsüz kuvvet gibi Halk Fırkası namına hareket eden bazı mutemetler de bu kuvveti suistimal etmeye başlamışlardı. Halk parasızlıktan ve fakirlikten şikayet ederken bazı kimselerin zengin oldukları görülüyordu"[226]. Sertel, CHF' nin içinde bulunan bütün zararlı unsurların farkına vararak bunları bünyesinden atmaya karar vermesini olumlu bulmuş, bundan çok kısa bir süre önce fırkaya bu tip hatalarını söyleyebilmenin mümkün olmadığını savunmaktadır. Sertel'e göre, halkın itimadını kaybetme endişesi CHF' yi millete yeniden hesap vermeye mecbur etmiştir[227].

Yine *Serbest Cumhuriyet* gazetesinde yayınlanan bir yazıda Halk Fırkası'nın gerçeklerin farkına vararak halk ile arasındaki uçurumu kapatabilmek için önlemler almaya başladığını belirtilmekte ve şunlar ek edilmektedir: "Halk Fırkası erkânı nihayet gözlerini açmağa tenezzül ettiler. Halk ile aralarındaki uçurumun kolayca dolmayacak kadar genişlemiş ve derinleşmiş olduğunu anladılar. Bu itirafları fırkanın, disiplinine itaat eden gazetelerinde gördük. İnkılap gazetesi, mutemetliklerin rezaletinden, derebeylik usulünden bahsetti. Fırkanın resmi gazetesi olan Hakimiyeti Milliye aman ya rabbi neler yazıyor neler!"[228].

CHF' ye yöneltilen bir başka eleştiri de cumhuriyet idaresinde hakimiyetin gerçek sahibi olması gereken halkın, devletle olan ilişkilerinin bozuk olmasıdır. Halkın işlerini gördürebilmek için gittiği resmi

---

[225] Zeynel Besim, bu mutemetlere örnek olarak Alaşehir mutemedini göstermektedir. Yine Zeynel Besim 4 Teşrinievvel 1930 tarihli bir başka yazısında yine aynı konuya değinerek Halk Fırkasının kendisinin söylediklerini yapmaya başladığını söylemektedir. "Ne Hazin Hal", Hizmet, 4 Teşrinievvel 1930.

[226] Zeynel Besim, "Devlet idaresinde İnhisarcılık Zihniyeti", Hizmet, 22 Eylül 1930.

[227] M. Zekeriya, "Demokrasi Tecrübeleri Yapıyoruz", Son Posta, 20 Eylül 1930.

[228] Serbest Cumhuriyet, "İtiraf Ediyorlar", 1 Kanunuevvel 1930.

Scanned by CamScanner

dairelerden kovulması, tartaklanması, tutuklanmasını eleştiren yazılar yayınlanmaktadır. Gerek basının bu tip değerlendirmeleri, gerekse SCF deneyinin yarattığı ortam sonrasında CHF' nin kendini yenilemeye, teşkilatını elden geçirmeğe karar verdiğini görmekteyiz. Muhalif basın, bu gelişmeyi genelde olumlu karşılamakla birlikte, bazı noktalara dikkat çekmektedir. Basın, bu teşkilatlanma yapılırken dikkatli olunmasını, partinin uygulamalarını olumsuz etkileyen, halkın şikâyet ve yakınmalarına neden olan unsurların teşkilat dışında bırakılmasının şart olduğunu belirtmektedir. Basın şöyle demektedir: "CHF kongreleri eğer bu kadar gürültüye sebebiyet veren eski adamlarını iş başına getirirlerse, kabahatin hükümette olduğu fikri galebe çalacaktır. Bilakis idare heyetinde yeni yeni şahsiyetler görünürse o zaman eski teşkilatın bozukluğu fikri katiyet kesbedecektir"[229].

Muhalif basın CHF teşkilatını, halk ile parti üst yöneticileri arasında oluşmuş bir duvar olarak kabul etmektedir. Bu duvarın yıkılmasının ülke için büyük yararlar sağlayacağını belirten muhalif basın şu görüşü savunmaktadır: "Millet mustarip, fakat teşkilat namı altında önünde muazzam bir set çekilen devlet müsterihti. Duvarın sağ tarafında kopan ıstırap velvelesini, duvarın sol tarafına teşekkür ve meserret avazeleri şeklinde aksettirdiler"[230]. Muhalif gazeteciler Halk Fırkası'nı değerlendirirken bir noktayı ısrarla vurgulamaktadırlar. O noktada, fırkanın ülkenin kaderinde büyük etki ve rol sahibi olduğu, gerçekleştirdiği devrimlerin bu fırkanın eseri olduğu, yine fırka sayesinde Türkiye'nin medeni alemin bir parçası haline geldiği görüşüdür. Arif Oruç, "bütün bunlar realitedir ve Halk Fırkası'nın eseridir" demektedir[231]. Oruç ayrıca, fırkanın devleti kurar kurmaz iktisadî, siyasî, eğitim ve kültür meseleleriyle karşı karşıya kalmasına rağmen yeterince uzman insan yetiştirmemiş olmasını da eleştirmekte ve şöyle devam etmektedir: "Bunun içindir ki Halk Fırkası'nın iktisadî, malî, idarî ve harsî programı yoktur ve sistem sahibi değildir. Malî, idarî kanunların mütemadiyen değiştirilmesi, siyasî özgürlük hakkında sarih bir sistem

---

[229] Hizmet, "Fırka ve Hükümet", II Kanunuevvel 1930.
[230] Hizmet, "CHF Teşkilatı", 4 Kanunuevvel 1930.
[231] Arif Oruç, "Halk Fırkası Neler Yapabildi, Neler Yapamadı", Yarın, 7 Mart 1930.

Scanned by CamScanner

takip olunmaması, İsmet Paşa'nın meşhur kabine tasfiyeleri gösteriyor ki Halk Fırkası kendi siyasî şahsiyetini teşkil edememiştir"[232]

Partili olmayan basının bir başka değerlendirmesi de, Halk Fırkası'nın kendi dışındaki fırkalara olumlu bakmadığıdır. Ülke yönetiminde kendi görüşleri dışında görüşlere yer vermemekle eleştirilen Halk Fırkası'nın, sınıf diktatörlüğüne dayanmadığı halde toplumun değişik kesimlerinin seslerini dikkate almayışına karşı çıkılmaktadır. Partiye yönelik muhalif basının değerlendirmeleri ile ilgili olarak dikkatimizi çeken bir başka nokta da, 1931 Basın Yasası sonrasında basın alanında görülen tavır değişikliğidir. Muhalif gazetelerden bazıları kapanırken, bazıları da tavır değişikliğine giderek CHF' yi eleştirir nitelikli yazılara son vermişlerdir[233]. Bununla beraber muhalefetin önde gelen isimlerinden Arif Oruç'un yeni bir parti girişiminin engellenmesi, gazete çıkarmasına mani olunması sonrasında gittiği Bulgaristan'da yayınladığı *Yarın* gazetesinde, hükümetin 1933 yılı icraatlarına yönelik ağır eleştiriler yapmıştır. Oruç bu eleştirilerinde CHF' yi iktidar mevkiini zorla uzun bir süredir işgal eden bir parti olarak değerlendirmektedir. Rejimi de yalan ve zora dayanan kanlı ve milletle alakası olmayan bir sistem olarak nitelenmektedir[234].

Arif Oruç, bu yazılarında ekonomik durum ile ilgili olarak ağır eleştiriler getirmektedir. Bütçenin yetersizliği ve bütçe açıkları ve bunun halktan gizlenmesini çok sert bir biçimde eleştirmektedir[235]. Yine Oruç, halkın büyük sıkıntılar içinde yaşarken fırka ileri gelenlerinin lüks ve rahat bir yaşam sürdüklerini belirtmiş ve bu durumu eleştirmiştir[236].

2-Partili Basının Değerlendirmeleri

CHF' ye yönelik olarak partili basın tarafından yapılmış değerlendirmeler doğal olarak genelde olumludur. Çoğu aynı zamanda CHF

---

[232] Oruç, a.g.m.

[233] Yarın gazetesi kapanmış; Son Pasta gazetesi CHF yanlısı olacağını duyurmuştur.

[234] Mete Tunçay, Arif Oruç' un Yarını (1933 Yazıları), İstanbul, İletişim Yayınları, 1991, s. 70.

[235] Tunçay, *a.g.e.*, s. 47-62.

[236] Tunçay, *a.g.e.*, s. 95-115.

Scanned by CamScanner

milletvekili olan başyazar ve yazarların yazılarında, CHF' ye yönelik değerlendirmeleri, daha çok fırkanın programı ve teşkilatı, inkılap süreci içindeki rolü ve başarılarına ilişkindir ve CHF bünyesindeki aksaklıkların az da olsa vurgulandığı görülmektedir. Söz konusu yazılarda dikkatimizi çeken önemli bir nokta da, bunların aynı zamanda muhalefetin partiye yönelik eleştirilerine cevap vermek amacını taşımasıdır. Muhalif basının ekonomik bunalıma ve SCF deneyi sonrasındaki siyasal gelişmelere ilişkin eleştirileri cevaplandırılırken, fırkanın temel özellikleri de sık sık vurgulanmaktadır[237].

CHF yanlısı yazarlara göre, Fırka'nın dayandığı politikanın temel esaslarından biri, halka doğruyu söylemek, onu aldatmamaktır. Bu politika, o güne kadar görülen gelişmelerin zıddı olarak kabul edilmektedir. Partili yazarlara göre, fırkanın kurulduğu zaman üstlendiği görev, şu veya bu sisteme veya metoda göre düzenli bir devlet mekanizmasının çarklarını işletmek değil, yeni bir devlet ve memleket yaratmaktadır[238]. CHF' nin dayandığı bir başka esas da, ideolojisinin millet egemenliği kavramına dayanan cumhuriyet olmasıdır. Partinin gerçekleştirdiği icraatların bunun bir işareti olduğunu savunan bu yazarlara göre, Türkiye'de, Cumhuriyet ideolojisi dışında bir rejim söz konusu olamaz. Zaman zaman alınan önlemler de tamamen rejimi güçlendirmek amacına yönelik olarak alınmış önlemler olarak savunulmaktadır[239].

29 Eylül 1930 tarihli *Hakimiyeti Milliye* gazetesinde yayınlanan bir yazıda, CHF bir fikir fırkası olarak nitelenmekte ve şöyle devam edilmektedir: "CHF, şimdi bir mücadele arifesinde bulunuyor. Bu mücadelenin neticesinde fırkanın çok kuvvetli bir teşekkül olduğu meydana çıkacaktır. Artık CHF, yüksek idealinin bayrağı altında faaliyete geçiyor. Bu faaliyetten memleket için sınırsız iyilikler, menfaatler ve saadetler doğacak, buna şüphe yoktur"[240]. Partiye yönelik ilginç bir

---

[237] Bu yazılarda muhalif gazetelerin Halk Fırkası'na doğrudan saldırmak politikasından bir sonuç alamayınca Fırkanın iyi kötü bütün eserlerine saldırıldığını ileri sürmektedirler. Bkz. "İstinat ve İftira Neşriyatı", Anadolu, 6 Nisan 1931.

[238] "Bizim Politikamız", Milliyet, 26 Ağustos 1930.

[239] "Bir Hakikat", Milliyet, 22 Ağustos 1930.

[240] "Fırkamız", Hakimiyeti Milliye, 29 Eylül 1930.

Scanned by CamScanner

değerlendirme, yine *Hakimiyeti Milliye*'nin 29 Teşrinisani 1930 tarihli nüshasında yer almaktadır. Bu değerlendirmeye göre, CHF ile ilgili olarak şunlar söylenmektedir: "CHF, bizim anlamak istediğimiz gibi bir inkılâp teşkilatı ise, bunun dört yılda bir harekete geçen bir intihabat çıkrığı halinde kalmaması ve bütün halk tabakalarını mukaddes mayası ile yoğurup, kendi hayat verici ateşinde pişirilmesi gerekli gelirdi. Eğer böyle değil de, bazı parlâmentocu Avrupa milletlerinde emsalini gördüğümüz fırkalar gibi, siyasi bir teşekkül ise şimdiye kadar istinat ettiği halk sınıfını bize göstermesi ve onun adını söylemesi icap ederdi. CHF ne onu, ne bunu yapmadığına göre, birçoklarının söylediği gibi, olsa olsa Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı'nın bir temadisi demektir. Henüz kapanmamış olan inkılâp devresinin fikri, ruhî, siyasî ve içtimaî kaynaşmaları içinde kendi tekamül safhasını geçirmektedir"[241].

CHF yanlısı gazetecilere göre, fırka ülkenin ihtiyaçlarını karşılamak için ve onun benliğine uygun çözümler tespit etmiş ve bunu kendine çalışma programı yapmıştır[242]. Bu yazarlara göre, işte bundan dolayı Fırka'nın ana prensipleri arasında, saf ve temiz bir milliyetçilik ile mutedil bir devletçilik bir araya gelebilmiştir[243].

CHF, muhalif yazarların ve partili yazarların hepsi tarafından Büyük Önder Atatürk'ün eşsiz bir eseri olarak kabul edilmektedir[244]. Partili yazarlardan, CHF' ye ilişkin değerlendirmeye göre, CHF için esas olan, sınıf mücadelesi yerine toplumsal düzen ve işbirliğini temin etmek ve birbirlerine zarar vermeyecek surette toplumun menfaatlerinin korunmasına çareler bulabilmekti[245]. Bunun yanı sıra, dikkatimizi çeken bir nokta da, Cumhuriyet Halk Fırkası'na dahil olması gereken bazı unsurların, fırka bünyesinde yer almadığı yolundaki eleştiridir[246]. Bu konuya ilişkin olarak *Milliyet* gazetesinde yayınlanan bir yazıda şöyle denmektedir: "Fırka grubu azalarına göre farklı halk tabakalarını

---

[241] "CHF", Hakimiyeti Milliye, 29 Teşrinisani 1930.

[242] "Hala Falso Yapıyorlar", Anadolu, 18 Mayıs 1931.

[243] Bu görüşü savunanlara göre CHF memleketin gelişmesi için muhtaç olduğu en kestirme, en doğru yolu takip eden tek siyasî fırkadır.

[244] Âlattin Cemil, "İnkılabımızda CHF' nin Büyük Rolü", Cumhuriyet, 29 Teşrinievvel 1932.

[245] Mehmet Asım, "Mücadele Değil Tesanüt", Vakit, 23 Nesan 1931.

[246] Fırkamızın Kuvveti, Milliyet, 30 Eylül 1930.

Scanned by CamScanner

teşkilatımız içine tamamı ile almamış olmak zaafımızın belli başlı sebeplerinden birini teşkil ederken, bazılarına göre de her zümrenin, her kurumun işlerine karışmak CHF' nin popülaritesini kaybetmesine sebep olmuştur"[247].

CHF' ye yönelik bir başka eleştiri de, ekonomiyle ilgilidir. Muhalif basının ekonomik krizde CHF' nin ihmali olduğu savına dayanan eleştirileri, büyük tepkilerle karşılanmıştır. Partili yazarlara göre, bu ekonomik krizde partinin herhangi bir mesuliyeti söz konusu değildir. Dünyadaki bütün ekonomileri altüst eden ekonomik krizden, henüz yeterince güçlü olmayan, bütçe yetersizlikleri içindeki Türkiye'nin etkilenmesi kaçınılmaz bir olaydır. Ancak, CHF bu çıkmaza çözüm bulabilecek güçtedir.[248] CHF, özellikle ekonomik alanda mücadele vermeye çağrılarak, ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılara son vermesi istenmektedir. 12 Nisan 1931 tarihli *Milliyet*' de konuya ilişkin olarak şunlar söylenmektedir:

"Şimdi, Cumhuriyet Halk Fırkası daha çok iktisadî cephede uğraşmak mecburiyetindedir...

...Memleketin ve halkın ihtiyaçları meydandadır. Devletin bütçesi göz önündedir. Herhangi bir teşkilata ne kadar büyük kudret izafe edilirse edilsin, kendisinden gayri mümkün tahakkuku beklenemez"[249]. CHF yanlısı gazetecilere göre ülkenin içinde bulunduğu bu büyük ekonomik krizin ortadan kaldırılabilmesi için yeni bir Kuvayı Milliye hareketinin başlatılması kaçınılmazdır[250].

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1931 yılında yapılan üçüncü kongresinde, partinin devlet ve inkılâp hayatımızın temeli niteliğindeki ana

---

[247] "CHF", Milliyet, 30 Eylül 1930.

[248] "Fırka ve Programı", Milliyet, 12 Nisan 1931.

[249] "Fırka ve Programı", Milliyet, 12 Nisan 1931.

[250] Yazıda şöyle devam edilmektedir. "Eğer umumi muvazenin vasati sıkıntı ise bunu hepimize taksim edeceğiz. Geçen sene memleketin her köşesinde bir yere gömülüp gizlenmiş bozgun çanlarının hep birden nasıl vurmağa başladığını duyduk. Büyük şefin en uzak tabakalara kadar girip tekrar halkın nabzını tutması lazım geldi. Cumhuriyetçilerin samimi kardeşliği içinde hoşgörüsüz bir vazife serbestliği işte fırka hayatının öz sırrı budur." Falih Rıfkı, "Fırka ve Meclis", Milliyet, 7 Nisan 1931.

Scanned by CamScanner

fikirleri olan cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, laiklik, inkılâpçılık, devletçilik vasıflarının fırka programı içerisinde yer almasının, gazetecilerce memnuniyetle karşılandığını görmekteyiz[251]. Parti yanlısı gazetelerden, *Cumhuriyet*'te, kapatılmış Serbest Cumhuriyet Fırkası kurucularından Ağaoğlu Ahmet Bey'in yaptığı bir değerlendirme ilginçtir. Ağaoğlu Ahmet, CHF' nin gerçekleştirdiği reformlarla, şark devleti anlayışından, batının hukuk devleti anlayışına geçişi sağladığını söylemekte ve şöyle devam etmektedir: "CHF, ortaya attığı prensiplerle aynı zamanda bütün şark cemaatleri için de kurtarıcı bir ülküye işaret etmiş bulunuyordu. Bu zavallı şark insanları, hiçbir zaman yaşamamış ve yaşamak zevki nedir tatmamışlardı. Türkler şarkta ilk ulustur ki dahi bir önderin idaresi altında kurtuluş savaşına girişti ve muvaffak oldu. CHF, işte bu savaşla doğmuş ve o savaşın ruhunu taşımak, beslemek ve açmak ödevini üzerine almıştır. Eski ruhun yıkılması, insanları yaşamaktan bıktıran ademi vücuda tercih ettiren, ölümde kurtuluş arattıran sistem yerine, insanlara emniyet ve itimat telkin eden yaşama zevki veren ve zevki tatmin için durmaksızın ileriye doğru yürüten yeni bir sistem kurulması bu ödevin özüdür. CHF programına bu ödevi kaydetmekle aynı zamanda bütün şark için de yeni bir hayat basireti vermiştir. CHF' nin koyduğu hem birey var, hem devlet, hem de mütekabil haklar ve görevler vardır düsturu ise hayattır"[252].

Partiye yönelik olarak dikkatimizi çeken bir başka değerlendirmeye göre, CHF programı içerisinde yer alan demokrasiyi lâyık olduğu mevkiye çıkartmış bir parti olarak kabul edilmekte ve söyle devam edilmektedir: "Halk Fırkası, bugüne kadar bu büyük ve cihan devletlerinin idaresinde düstur olan prensibi tam anlamıyla yurttaşlar yüreğine yakıştırmak için çalıştı ve çalışıyor. Köy muhtarından tutunuz da belediyelere, parlamentoya gelinceye kadar millet irade ve hakimiyetini tecelliye hizmet eden müesseselere halkın iştirakine, oralara gönderilecek yurttaşlar üzerinde halkın reylerinin kullanmaları yolunda koy-

---

[251] Alattin Cemal, "İnkılabımızda CHF Fırkasının Büyük Rolü", Cumhuriyet, 29 Teşrinievvel 1982.

[252] Ağaoğlu Ahmet, "CHF Programı Etrafında", Cumhuriyet, 24 Mayıs 1931.

Scanned by CamScanner

duğu formüller dünün halkı ihmal eden idaresi ile yeni idare ve idealin farklarını gösterir"[253].

C- CHF VE FAŞİZM SUÇLAMASI

CHF içerisinde, SCF deneyi ve Menemen Ayaklanması sonrasında yeni bir yapılanma isteklerinin giderek daha yüksek bir sesle gündeme getirildiğini görmekteyiz. Aynı günlerde, ülkede bütün toplumsal güçlerin tek elde toplanması görüşü de gündemdedir. Bu sürecin basında, CHF sözcülüğünü yapan ve çoğu da milletvekili olan yazarların yeni bir siyasî sistem arayışı içerisinde olduklarını görmekteyiz. Bu arayışlar genel olarak partili basında sık sık işlenmekte, muhalif veya partili olmayan basın tarafından şiddetle eleştirilmektedir. Partili basın tarafından önerilen siyasî sistemlerin ortak özelliği de bu sistemlerin otoriter veya totaliter ağırlıkta olmasıdır. Falih Rıfkı, Zeki Mesud (Arsan), Mahmut (Soydan) Bey, Yakup Kadri ve Yunus Nadi bu konularda çeşitli tarihlerde gazetelerinde yazılar yayınlamışlardır. Bu yazılara *Hizmet*' te Zeynel Besim, *Yarın'* da Arif Oruç, *Son Posta'* da M. Zekeriya karşılık vermektedirler. Zeki Mesud (Arsan), ülkede muhalefetin önerdiği gibi, hükümetin ve devlet yönetiminin eleştirilmesi ve denetlenmesi için muhalefet fırkasına ihtiyaç olmadığını, ülkede devrim ilkelerini savunan partiler dışında bir partiye veya partilere ihtiyaç bulunmadığını savunmaktadır. Zeki Mesud, ülkede başka bir partinin varlığına müsaade etmeyen faşizmin de eleştiri ve murakabeyi kendi içinde sağladığını, bu nedenle tek parti yönetimlerinde bile eleştiri ve denetim görevinin yerine getirilmesinde bir engel olmadığını belirterek ilginç bir değerlendirme yapmıştır[254]. Yine, partinin etkili ve önde gelen isimlerinden Falih Rıfkı' nın yazılarında, açıkça ve doğrudan faşizm ve komünizm sistemlerindeki parti örgütlenmesini Türkiye için model olarak önerdiğini görmekteyiz. İlk önceleri; "Sovyetler Birliği'ndeki uygulamayı bazı sınırlamalarla ve bizim fırkamız, devlet idaresine karşı komünist fırkasının durumunu alamaz. Bu büsbütün başka ve bizim için aykırıdır, fakat halk yığınlarına karşı komşu fırkanın in-

---

[253] Refik İnce, "Halk Partisi ve Demokrasi", Yeni Asır, 15 Haziran 1936.

[254] Zeki Mesud, "Tek Fırka ile Murakabe", Hakimiyeti Milliye, 4 Kanunuevvel 1930.

Scanned by CamScanner

kılâpçı yöntemlerinden istifade edebilir"[255] diyen Falih Rıfkı, Rusya ve İtalya gezilerini takiben bu iki ülkedeki örgütlenmeleri öven, çok daha kesin teklifleri gündeme getirmiştir. Rusya gezisi sonrasında yayınladığı *Yeni Rusya* isimli kitabında, konuya ilişkin olarak Rusya'dan, Türk inkılâbını organize etmek, yeni bir gençlik yetiştirmek ve Türk toplumunu terbiye etmek için bir ders getirdiğini belirterek şöyle devam etmektedir: "Türkiye'nin iktisat ve inşa planını yapmak, İnkılâp Fırkası'nı komünist ve faşist yani eski nizamdan yeni bir nizama geçen memleketlerin fırkalarından örnek alarak kurmak, bürokrasi yerine ihtilalci yöntemler almak, hiç durmaksızın büyük yığının terbiyesine geçmek"[256].

Falih Rıfkı, İtalyan faşizmini ise şöyle övmektedir: "Halk çocuğunun anasının karnından çıkar çıkmaz yattığı beşik fırka kucağıdır. Bir yeni cemiyet başka türlü yoğrulmaz. Roma'nın yeni mahallerinde, liberalizm ve demokrasiye aykırı birçok şeyler görülse de 1921 anarşisinden, fakirliğinden, gevezeliğinden, başıboşluğundan, hiçbir eser göremedim"[257]. Falih Rıfkı, bu otoriter ve totaliter eğilimlerin etkisiyle olsa gerek, basından da büyük ölçüde yakınmakta, hatta onları alçaklıkla itham etmektedir. Partili gazetecilerden ve aynı zamanda CHF milletvekili Mahmud (Soydan) Bey, Yugoslavya örneğini vererek totaliter bir başka rejime övgüler yağdırmaktadır. Mahmud Bey'e göre "Yugoslavya'da kelimenin tam kuvvet ve anlamıyla sıkı bir diktatörlük bulunmaktadır. Ancak bu diktatörlük gerçekleştirdiği devrimi halka sevdirmek ve benimsetebilmek amacıyla her türlü imkânı kullanmaktadır"[258]. Buradan anlaşılacağı gibi, Mahmud Bey, Yugoslav diktatörlüğünü olumlu karşılamaktadır. Siirt milletvekili Mahmud Bey bu yazısına yönelik eleştiriler üzerine, *Hakimiyeti Milliye*' de yayınladığı yazısında Yugoslavya'daki diktatörlüğe ilişkin yazısının yanlış değerlendirildiğini, kendisinin diktatörlük yanlısı olmadığını ileri sürmekte-

---

[255] Falih Rıfkı Atay, "İnkılâpçı Metotlar", Hâkimiyeti MiIliye, 19 Teşrinisani 1930.

[256] Falih Rıfkı Atay, *Yeni Rusya*, ?, Ankara1931, s. 170.

[257] Falih Rıfkı, "Dünkü İtalya ve Bugünkü İtalya ", Cumhuriyet, 23 Mayıs 1932.

[258] Mahmut Soydan, "Başka Memleketlerde", Hakimiyeti Milliye, 19 Kanunuevvel 1930.

Scanned by CamScanner

dir. Mahmud Bey yazısında, bir ülkede hakim olan diktatörlüğün başarılı olduğunu söylemenin, aynı idare tarzının kendi ülkemizde tatbik edilmesini istemek anlamına gelmeyeceğini savunmaktadır. Soydan şöyle devam etmektedir: "Eğer CHF şefleri memlekette mutlak bir idare kurmak fikrinde olsa idi demokrasimizin tekamülü namına son zamanlarda bir muhalefet fırkasının teşekkülünü istemezler, onun inkişafına muvaffakiyetine yardım etmezlerdi"[259].

CHF' nin önde gelen bir başka ismi olan, aynı zamanda *Cumhuriyet* gazetesi sahibi ve başyazarı Yunus Nadi Bey de partili diğer yazarlar gibi otoriter ve totaliter eğilimleri savunan yazılar yazmakta ve savunmaktadır. Nadi, Türkiye'nin disiplinli bir ortama ihtiyaç duyduğunu, bunu da CHF' nin sağlayabileceğini savunmaktadır. Nadi, bir yazısında İtalyanlığı yücelten faşizmin, Türk Devrimi'ne olumlu bakışının Türkiye'ye güç kazandırdığını ileri sürmektedir[260]. Bir başka *Cumhuriyet* yazarı M. Nermi, özellikle Hitler ve Almanya' yı över nitelikte yazılarıyla dikkat çekmektedir. Parti güdümündeki yayınlardan olan *Ülkü Dergisi*'nde yayınlanan bir yazıda ise İtalya'daki faşist gençlik örgütlenmesinden övgüyle söz edilmekte ve bu örgütlenme tipi Türkiye için uygun bir model olarak görülmektedir[261].

CHF yanlısı basında görülen bu önerilere, muhalif basından büyük tepkilerin geldiğini ve bir tartışma ortamının oluştuğunu görmekteyiz. *Serbest Cumhuriyet* yazarlarından Ahmet Nesip, faşizmin ülke için ihtiyaç olduğu iddialarına karşı çıkarak, bu rejimin cumhuriyetin ruhuna aykırı olduğunu savunmaktadır. Nesip şöyle demektedir: "Faşizm idaresi memleket idaresini bir şahsa, bir zümreye bırakan, ileriden çok geriye bakan müstebit bir idaredir. Halkı idareye teşrik etmek değil, halkın intihabatta serbestçe rejimi istimal etmesine bile müsaade etmemiş bulunan Halk Fırkası'nın çığırtkanları bununla da iktifa etmek istemiyorlar galiba"[262]. Muhalefetin bir başka tanınmış ismi olan *Hizmet* de faşizm övgülerine karşı çıkarak, faşizmin İtalya'da ülkenin

---

[259] Mahmut Soydan, "Türkiye'de Diktatör Yoktur ve Olamaz", Hakimiyeti Milliye, 26 Kanunuevvel 1930.
[260] Cumhuriyet, 22 Mayıs 1932.
[261] Selim Sırrı (Tarcan), " İtalya'da Halk ve Gençlik Teşkilatı", Ülkü , C. I, s. 3, Nisan 1933, s. 241.
[262] Ahmed Nesip "Ne istiyorlar?", Serbest Cumhuriyet, 10 Teşrinîsani 1930.

Scanned by CamScanner

şartlarına uygun bir zeminde ortaya çıktığını, biz de ise düşünce özgürlüğü ve basın için kolay kolay istenmeyecek ve kabul edilmeyecek bir idare tarzı olduğu belirtilmekte ve şöyle devam edilmektedir:

"Faşizmin ilk faaliyeti matbuattan başlar. Ona istediği şekilde bir çehre verir. Türkiye matbuatının şimdiye kadar, yani fırka taazzuvu intihabattaki hür tartışmalar başlayıncaya kadar arz ettiği çehrenin faşist matbuattan farkı yoktur. Belki de faşist matbuatı bir dereceye kadar hürdür...

...Faşizmin Türkiye'de umumi bir şekilde tesis ve takibi herhalde kolay kolay, yani lafla başarabilecek bir dava değildir. İktisadî ziraî, sınaî durumumuz, fikri şeraitimiz temayül ve istidadımızın zannetmeyiz ki Faşizmin Türkiye'de takibine imkân verebilsin."

Hizmet' de, İtalya'da faşizmin Mussollini tarafından tesis edilmiş ve bu ülkenin şartlarına uygun bir sistem olduğu belirtilmiş, 'Türkiye'de bunu empoze eden Gazi olsaydı bunda bir hikmet aranacaktı' denmiştir[263]. Muhalefetin tanınmış bir başka ismi M. Zekeriya (Sertel), Avrupa'daki faşizm modasının I. Dünya Savaşı'ndan sonra gündeme gelen Bolşeviklik tehlikesine karşı bulunan tek çare olduğunu ileri sürmektedir[264]. Sertel, son zamanlarda Türkiye'de de buna benzer bir eğilimin ortaya çıktığını, bu eğilimde olanların de mevki ve çıkar hissi ile hareket ettiklerini savunmaktadır. Sertel şöyle devam etmektedir: "Nihayet evvelki gün hükümet gazetelerinden biri fikrini açıkça söyledi ve biz özgürlük değil faşizme benzer bir idare isteriz diye ilan etti. Faşizm, ekalliyetin ekseriyet üzerine nüfuzunu idame için icat edilmiş bir sistemdir. Bu sistemin iki cephesi vardır. Biz ise ekseriyetin hakimiyetini isteriz. Biz baskının bütün fedakârlıklarını çekmiş ve tecrübe etmiş bir milletiz ve artık baskıya rücu edemeyiz. Biz özgürlük isteriz, özgürlük" [265].

Sertel bir başka yazısında ise faşizme yönelişin nedeni olarak ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıları göstermektedir. Hükümetin

---

[263] "Faşizm değil Normal Bir Cumhuriyet İhtiyacı Karşısındayız", Hizmet, 17 Teşrinisani 1930.

[264] M. Zekeriya, "Bizde de Faşizm İsteyenler Var", Son Posta, 14 Teşrinievvel 1930.

[265] M. Zekeriya, a.g.m.

Scanned by CamScanner

ekonomik sıkıntıların ortadan kaldırılması için faşizme eğilim göstermesine bağlı olarak, faşizmin sadece devletçi vasfının alınacağını belirten Sertel'e göre, faşizm bizde devlet idaresi haline gelecektir: "Hükümet ricalinin devlet otoritesi mefhumundan çıkardıkları manaya bakılırsa neticenin buraya varacağına şüphe kalmaz"[266].

Yine Sertel bir başka yazısında; Falih Rıfkı'nın faşizme eğilimini eleştirerek, onun demokrasinin buhran içinde olması nedeniyle faşizm idaresinin tesis edilmesini savunduğunu belirtmektedir[267]. *Son Posta* gazetesinde 18 Haziran 1930 tarihli bir yazıda konu üzerinde durmaktadır ve şöyle devam etmektedir: "Bu hükümet muharriri yine hükümet gazetesinde cevap veriyor, fikrini yanlış anladığımızı ispat için yine faşizm hakkında yazdığı yazılardan bir paragraf naklediyor. Bunlardan biri şudur: Faşizm bir inkılap mı? Hayır. Faşizm yalnız İtalyanlığa mahsus ve İtalya'nın şartlarına uygun bir yöntemdir. Bu küçük parçada iki büyük hata vardır: Evvela faşizm bir irticadır. Saniyen bu sistem garp demokrasisi mümessillerinin değil, garp burjuvazisinin yeni hareketlerine son tutumu, tecrübesidir"[268]. Sertel, Falih Rıfkı'nın Halk Fırkası milletvekili olduğuna dikkat çekerek, fırkasının şimdiye kadar müdafaa ettiği sistemin, kendisinin savunduğunun aksine demokrasi olduğunu söylemektedir[269].

Hizmet' de yayınlanan bir başka yazıda, CHF gerçek yüzünü ortaya koymakla itham ediliyor ve halkçı CHF' nin faşist olduğu belirtiliyordu. *Hizmet*, CHF' nin bu tavrından dolayı tebrik edilmesini öneriyor ve şöyle devam ediyor: "Evet CHF artık faşist oluyor. Bu itibarla şimdiye kadar cumhuriyetçilik, liberallik iddia ettiği halde fiilen faşistlik yapan bu fırkada samimiyet başlıyor demektir. Bir taraftan Cumhuriyet'ten ve Cumhuriyet'in pek doğal icabı ve neticesi olan fikir, kalem, kelam, tahrir ve basın, tartışma, ticaret vesaire hürriyetlerden bahsederken, diğer taraftan muharrirlerine özgürlük aleyhine neşriyat yap-

---

[266] M. Zekeriya, "Halk Fırkasının Devletçi Siyaseti", Son Posta, 25 Eylül 1930.
[267] M. Zekeriya, "Kendi Eserlerini Yıkmayı Teklif Ediyorlar", Son Posta, 13 Haziran 1931.
[268] Son Posta, 18 Haziran 1930.
[269] M. Zekeriya, "Fırkalarıma İsim Koyalım", Son Posta, 18 Haziran 1930.

Scanned by CamScanner

tırmak. Halk Fırkası faşisttir. Kişisel özgürlüğü dinlemez ve hürriyete kıymet vermez. Onun gayesi camiadır, devlettir"[270].

Özellikle muhalif gazetelerden yükselen bu sert eleştiriler, hükümet yanlısı gazeteleri savunma yazıları yayınlamaya sevk etmiştir. Hükümet yanlısı gazeteler bu yazılarda faşist bir idareden yana olmadıklarını belirtmişlerdir. Partili basın özellikle muhalif basının SCF yanlısı olması dolayısıyla böyle bir yayın yaptıklarını ileri sürmektedir. Partili gazetelerden, *Anadolu*'da yayınlanan bir yazıda bu konuda şunlar söylenmektedir: "Kendilerine vücut veren, şımarıklıklarına tahammül eden bir fırkaya vicdanları bile titremeden faşizm temayülleri atfediyorlar ve sonra da efendim faşizm irtica demektir, Halk Fırkası faşizme temayül etmekle kendini öldürüyor. Ortada özgürlük taraftarı olarak biz kalıyoruz diye avaz avaz bağırıyorlardı. Fakat bu memlekette özgürlük gibi, demokrasi gibi yüksek mefhumlara vücut vermiş olan bir fırkaya bu saçma bu temelsiz istinadın ne kadar kıymeti olabilir"[271].

CHF' nin önde gelen isimlerinden Falih Rıfkı, özellikle kendisine yönelen eleştirilere ülkenin içinde bulunduğu mevcut şartlar dolayısıyla disiplinin gerekli olduğu cevabını vermekte, Türkiye'nin iktisadî ve gelişme kuvvetlerinin ve kabiliyetlerinin plânlanması gereğini savunmaktadır. Atay şöyle devam etmektedir: "CHF' nin muharrirleri, CHF' nin prensipleri ile tezat gösteremezler. Disiplin özgürlüğün değil, anarşinin düşmanıdır. Biz disiplinden, plandan, organizasyondan bahsettikçe zor idaresi istiyorlar diyerek bağıranlar demokrasiyi eski şeriat yerine geçirmek ve Türk milletinin kurtuluş hamlesini durdurmak isteyenlerdir" [272].

İktidar yanlısı gazetelerin ısrarla vurguladıkları bir başka nokta da, faşizm isteği ile ilgili olarak CHF' nin yetkili hiçbir yöneticisinin görüş belirtmediği noktasıdır[273].

---

[270] "CHF ve Faşizm", Hizmet, 25 Eylül 1930.
[271] "Faşistliği Nereden Çıkarıyorlar?", Anadolu, 29 Mart 1931.
[272] F. Rıfkı Atay, "Zor ve Anarşi", Hakimiyeti Milliye, 17 Mayıs 1931.
[273] Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi 1930-1945*, İstanbul, Altın Kitaplar 1983, s. 41.

Scanned by CamScanner

Bütün bu tartışmaların ortaya koyduğu sonuç; basında bu konuda büyük mücadelelerin yapıldığıdır. SCF deneyi ve Menemen Ayaklanması sonrasında ülkede siyasî düzen arayışının hızlanmasına bağlı olarak gelişen bu tartışmada dikkatimizi çeken nokta, siyasî düzen arayışında tercihin "totaliter" nitelik taşıyan seçeneğe yönelik olmasıdır. Basında ve bazı CHF milletvekilleri arasında, bu tip arayışların yapılmasına karşılık, çok iyi bildiğimiz bir gerçek, Mustafa Kemal'in böyle bir modelden hiç söz etmemiş olmasıdır. M. Kemal Paşa'nın, ülkenin içinde bulunduğu şartlar gereği devletin otoriter bir yapıya sahip olmasına karşı çıkmadığını bilmekteyiz. M. Kemal Paşa, hiçbir zaman faşizm, nazizm ve komünizm gibi rejimler ve bunların örgütlenme biçimlerine ilgi duymamıştır. Yine bu tartışmalarda dikkat çeken bir başka nokta, dönemde faşizm ve komünizmin bir sistem olarak değil, bir parti örgütlenmesi biçiminde de alınmış olmasıdır[274]. 1930 ve hemen sonrasında CHF yanlısı yazarların arayışları ülkede disiplini sağlayacak, devrimlerden sapmayacak, sağlam bir örgütleniş biçimini gerçekleştirebilmektir. Dönemde Avrupa'da güçlü otoriter ve totaliter sistemlerin, ülkenin yakın çevresi de dahil olmak üzere yer alması, CHF'li yazarların dikkatini bu noktaya çekmiştir. Fakat şunu da unutmamak gerekir ki; CHF faşist ve komünist partilerin örgütleniş biçimlerinden esinlenmiş olmasına karşın, bu sistemlerin dışında kalacak, hatta bunlara karşı bir çizgi izleyecektir.

D- BASINDA TEK PARTİ-ÇOK PARTİ KAVRAMLARININ TARTIŞILMASI

Ülkede, 1925 yılından sonra ilk defa kendisini gösteren, 1930 yılı Ağustos ayı içinde SCF' nin kurulmasıyla sona ermiş görünse de, fırkanın feshi sonrasında yeniden başlayan tek partili dönem, basının çok tartıştığı konulardan biri olmuştur. 1929 yılı Mart ayı içerisinde, Takriri Sükun Kanunu'nun yürürlükten kaldırılmasına bağlı olarak ortaya çıkan, geçici özgürlük havası içerisinde gazetelerin, giderek eleştiri niteliğinde yazılar yayınlamaya başladıklarını daha önceki bölümlerde birçok kereler tekrarlamıştık. Bu ortam içinde, tek partili yönetime

[274] Yetkin, *a.g.e.*, s. 41.

Scanned by CamScanner

yönelik eleştirilerin basında yer almaya başladığını görmekteyiz. Bu tartışmalarda, CHF yanlısı gazetecilerin çoğunlukla tek parti sisteminden, muhaliflerin ise çok partili bir siyasî yaşamdan yana olduklarını görmek mümkündür.

Muhalefetin tanınmış isimlerinden M. Zekeriya, çok partili bir demokrasinin hukukun temel kaidelerinden biri olduğunu savunmaktadır. M. Zekeriya, demokrasi ile idare edilen ülkelerin hepsinde birden fazla fırka olduğunu, tek fırkanın tek fikir ve tek sınıflı bir cemiyette olabileceğini ileri sürmektedir[275]. M. Zekeriya, tek fırka ile ilgili olarak kabul edilebilecek tek sebep olarak da, cemiyetin önemli inkılâplar geçirmesi sürecini ileri sürer ve şöyle devam eder: "İnkılâp birçok sınıfları ve birçok kimseleri hoşnut etmeyebilir. İnkılâp son derece alışılmış birçok müesseseleri değiştirdiği için bazı sınıfları rencide edebilir" [276].

M. Zekeriya, ülkede oluşturulmak istenen demokratik ortamın temel esasının farklı fikirlerin çarpışması olduğunu, bunu sağlamak için önemli bir aşama olan yeni fırkaların kurulması olayının ülkenin tam demokrasiye doğru gidişinin bir göstergesi olduğunu söylemektedir[277]. Serbest Cumhuriyet Fırkası döneminde, yeni fırka yanlısı yazarların çok partili bir düzeni savunmalarına karşılık, Cumhuriyet Halk Fırkası yanlısı yazarlar, tek parti yanlısı görüşleri savunmaktadırlar. CHF milletvekili olan Yunus Nadi, yeni kurulacak olan partilerin esas itibarîyle, Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan ayrı olmayacakları gerekçesi ile birden çok partiye karşı çıkmaktadır. Nadi şöyle demektedir: "Maksat yalnız murakabe ve kontrolü temin etmekse biz bunu kendi aramızda yani tek başına kalan Cumhuriyet Halk Fırkası içinde de yapabili-

---

[275] M. Zekeriya, "Fethi Bey'in Yeni Fırkası", Son Posta, 10 Ağustos 1930.
[276] M. Zekeriya, *a.g.m.*
[277] M. Zekeriya, "Demokraside Fırkaların Faydaları", Son Posta, 25 Teşrinîevvel 1931. M. Zekeriya şöyle diyor: "Demokrasi sınıfların ve fikirlerin çarpıştığı bir sistemdir. Demokrasi muhtelif ve mülezat fikirlerin serbestçe ifadesine müsaade eden bir sistemdir. Bu itibarla demokraside muhtelif fırkaların bulunması zaruri ve lazımdır. Muhtelif fırkalara imkân vermeyen sistem demokrasi olamaz. Fikirlerin ve sınıfların çarpıştığı yerde baskı var demektir.

Scanned by CamScanner

riz"[278]. Nadi, çok partili bir sistem kurulacak diye ülkenin bir karışıklığa itilmesine de şiddetle karşı çıkmaktadır. Nadi'nin bu görüşüne yine büyük bir tepki Ağaoğlu Ahmet Bey'den gelmektedir. Ağaoğlu Ahmet Bey, tek partili bir meclis ile Cumhuriyet idaresinin gerçek anlamda kurulmasının mümkün olamayacağını savunmaktadır. Ağaoğlu'na göre tek bir partinin hakim olduğu meclis daima kontrolsüzlüğün ve başıboşluğun hakim olduğu bir görünüm kazanmıştır. Ağaoğlu tek partili bir sistem savunanlara şöyle bir soru yöneltmektedir: "Etrafa bakın, bugün medeni beşeriyeti gözden geçirin, Rusya istisna edilmek üzere tek fırkalı bir memlekete tesadüf edebilir misiniz?"[279].

Ağaoğlu Ahmet Bey, mecliste bir ikinci fırkanın varlığının Halk Fırkası'nda, basında, Meclis'te ve halkta büyük bir uyanışa neden olduğunu belirterek şöyle devam etmektedir: "Evvelce intihap sandıklarına yanaşmayan halk bu kere hakimiyet hakkını kullanmak için ne kadar hevesli gözüküyor. Bugünkü matbuatımızla iki ay evvelki basın arasında hiçbir benzerlik var mıdır? Senelerden beri gaflet uykusuna dalmış CHF silkindi canlandı, kendisini tasfiyeye, yeni teşkilat yapmaya koyuldu ve verimli olacağı şüphesiz olan bir faaliyete geçti"[280]. Benzer bir görüş, *Serbest Cumhuriyet gazetesinde* yer almaktadır. 28 Teşrinîsani 1930 tarihli bir yazıda, tek parti sisteminin, hükümetin başarısını olumsuz bir biçimde etkilediği savunulmaktadır. Yazıda, İsmet Paşa hükümetinin, şimdiye kadar tek parti hükümeti olması nedeniyle kimseye karşı hesap verme sorumluluğu taşımadığı, denetim altında bulunmadığı, gerektiğinde fırka grubuna hesap verdiği vurgulanarak, bunun da tek partili bir sistemin doğal sonucu olduğu iddia edilmektedir[281].

Muhalefetin önemli isimlerinden Zeynel Besim, tek partili bir sistemin demokrat olamayacağını, sonuçta bir zümrenin tahakkümünü getireceğini ileri sürmektedir[282]. Muhalif gazetecilere göre, ülkede çeşitli partilerin var olması sistem açısından büyük bir öneme sahiptir.

---

[278] Cumhuriyet, 10 Teşrinievvel 1930.

[279] Ağaoğlu Ahmet, "İkinci Fırkaya Lüzum Var mı?", Son Posta, II Teşrinievvel 1930.

[280] Ağaoğlu *a.g.m.*

[281] "Kuvvetli Hükümet", Serbest Cumhuriyet, 2 Teşrinisani 1930.

[282] Zeynel Besim, "Hadiseler Üzerinde", Hizmet, II EylüI 1930.

Scanned by CamScanner

Çünkü, çeşitli partiler sorunları ve olayları farklı açılardan görürler, yine farklı fikirlerin çatışması doğru fikirlerin ve hakikatlerin ortaya çıkmasına hizmet etmektedir. Tek parti sistemini öven yazıların yanında muhalif gazetecilerin zaman zaman çok partili sistemin zararlı olduğunu vurguladıkları yazılar da yayınlanmıştır. Bu yazılarda vurgulanan en önemli sakınca değişik partilerin var olduğu ülkelerde bu partilerin vatandaşlar arasında bir düşmanlık yaratabileceği endişesidir. *Son Posta*'da M. Zekeriya bu konuda şunları yazmaktadır: "Fırka yalnız mecliste değil, memleket dahilinde vatandaşları yekdiğerine muhasım zümrelere ayırabilir. Bizde son belediye intihabatı fırka ihtirraslarını ve vatandaşları nasıl ikiye ayırdığını canlı bir surette göstermiştir." M. Zekeriya'ya göre fırkalar ülkenin çıkarlarını düşünmekle beraber, oy almayı çoğunluğu kazanıp iktidara gelmeyi düşünen kurumlardır. Bu kurumlar sorunları çoğunlukla ülkenin çıkarları doğrultusunda değerlendirmekten çok fırkanın çıkarları doğrultusunda değerlendirilmektedir[283]. Yine M. Zekeriya'nın ileri sürdüğü bir başka görüşe göre de devlet müesseseleri ve memurlar da iktidar partisinin etkisinde kalmaya mecburdurlar. M. Zekeriya şöyle devam etmektedir: "Devlet kurumu bitaraf gerekli gelir. Fakat fırkalarla idare edilen demokratik memleketlerde daima bunun aksi olmuştur"[284].

Çok partili demokrasi tartışmalarının yapıldığı dönemde CHF ve SCF Türk, siyasî alanında yer almaktadır. Üçüncü bir parti arayışları da yine bu dönemde yayınlanmaya başlanmıştır. Bu tip yazıların, özellikle *Son Posta*' da yayınlandığını ve bu yazılarda sınıf esasına dayanan parti savunusunun yapıldığı görülmektedir. *Son Posta*'nın bu yazılarında, köylü ve çiftçi haklarını savunacak bir parti arayışı olduğunu görmekteyiz. M. Zekeriya bu konuda şunları söylemektedir: "Türkiye'nin 14 Milyon nüfusunun dörtte üçü çiftçidir. Memleketin müstahsil unsuru da odur. Bu sınıfın şimdiye kadar ihtiyaç ve menfaatlerini müdafaa eden bir fırka teşekkül etmemiştir. Bu yüzden köylü mühmel ve metruk kalmıştır. Köylünün kendi arasından yetişmiş kimseler tarafından yapılmak şartıyla üçüncü bir fırkaya şiddetle ihtiyaç vardır. Bu fırka memleketin müstahsil sınıflarının fırkası olur. İşçi ve

---

[283] M. Zekeriya, "Demokraside Fırkaların Zararları", Son Posta, 26 Teşrinîevvel 1930.
[284] M. Zekeriya, *a.g.m.*

Scanned by CamScanner

çiftçi memleket idaresini ancak bu suretle kontrol imkânına malik olabilir"[285].

17 Kasım 1930 tarihinde, SCF' nin kurucusu Ali Fethi Bey tarafından feshedilmesini takiben, ülkede tek partili dönemin tekrar başladığını görmekteyiz. Bu tek parti döneminde de partili siyasî hayat arayışlarının basında yankı bulduğunu söyleyebiliriz. Özellikle SCF' nin feshedilmesi sonrasında, Cumhuriyet Halk Fırkası'na yönelik tepkileri artan muhalif gazeteler ısrarla tek partili bir sistem içerisinde hükümetin kontrol edilmesinin, basın özgürlüğünün tam anlamıyla kullanılmasının mümkün olamayacağını, hoşgörü ve tartışma imkânı ortadan kalkacağı için bundan Cumhuriyetin yara alacağı savunulmaktadır. Muhalefetin tanınmış gazetelerinden *Hizmet*' in başyazarı Zeynel Besim de, ülkenin iki veya daha çok partiye ihtiyacı olduğunu, fakat hâlihazırdaki Meclis'in bunu gerçekleştiremeyeceğini söylemektedir. Besim şöyle devam etmektedir: "Teşrii hayatının son devresini yaşayan, şimdiki meclisten böyle bir şey çıkamaz. Bu meclis, daha fazla disiplin ve tek fırka meclisi idi. Önümüzdeki intihabatı müteakip ise tanınmış ricalden milletvekilleri çıkabileceği gibi bizzat Halk Fırkası'nın içinden de münekkit ve daha sol bir zümrenin belirmesi ve bu surette ya bir iki yeni fırkanın veyahut mutlaka birkaç hizibin meydan alması muhakkaktır" [286].

SCF'nin kapatılmasını takiben, muhalefetten yöneltilen tek partili sistem eleştirilerine karşı savunma yazıları yayınlanmaya başlanmıştır. CHF yanlısı basının yazılarında, ülkede var olan tek parti sistemi ısrarla savunulmaya çaba sarf edilmiş ve bu sistemin eleştiri ve eleştiri imkânını ortadan kaldırmadığını ileri sürülmüştür. Bu yazarlara göre, hükümetin kontrol için muhalefet partilerine ihtiyaç bulunduğu iddiası abartılıdır. *Hâkimiyeti Milliye* yazarlarından Zeki Mesud'a, göre bir partinin sadece eleştiri ve kontrol amacına yönelik olarak kurulması da doğru değildir[287]. Cumhuriyet Halk Fırkası yanlısı yazarlara göre,

---

[285] M. Zekeriya, "Üçüncü Fırkaya İhtiyaç Vardır", Son Posta, 18 Ağustos 1930.

[286] Zeynel Besim, "Yeni Fırka", Hizmet, 26 Teşrinisani 1930.

[287] Zeki Mesud, "Tek Fırkalı Murakabe", Hakimiyeti Milliye, 4 Kanunuevvel 1930.

Scanned by CamScanner

ülkede çok partili bir sistem var olacak diyerek devrim ilkeleri dışında partiler kurulması hiçbir şekilde mümkün değildir. Zaten Türk halkı da devrim ilkelerine dayanmayan partilere girmeyi ve oy vermeyi düşünmez. Parti gazetelerine göre, bir fırka içerisinde bütün insanlar aynı hükümetleri taşıyamayacakları için eleştiri ve kontrol imkânı doğal olarak fırka içerisinde ortaya çıkacaktır. Zeki Mesud Arsan bu konuda şunları söylemektedir: "Fırkanın umumi prensiplerine, yüksek menfaatlerine temas etmeyen hususta fırka azası birbirini eleştiri ve murakabe etmekte serbesttir"[288]. CHF yanlısı yazarlar tek partili sistemi savunurken, çok partili sistemin birçok fonksiyonunun, hür basın başta olmak üzere bizzat vatandaşlar tarafından yerine getirebileceğini ileri sürmektedirler. Bu yazarlara göre, Türkiye'de muhalif parti kuranlar veya çok partili sistemi savunanlar büyük ölçüde bu işten geçinen insanlar olarak kabul edilmektedir[289]. Yine bu yazarlara göre, çok fırkalı hayatta çıkarları yüzünden medeni eleştiri ve murakabe unutulmakta, karşılıklı suçlamalar ve hakaretler başlamaktadır. Onun için politikacılar samimi bir eleştiri ve kontrol için mutlaka bir fırkaya istinat ederek değil, fırkasız da yapılabileceğini düşünmeleri ülke açısından büyük faydalar sağlayacaktır[290].

Muhalefet tarafından sürdürülen, tek partili sistemine yönelik eleştirilerin 1931 Basın Yasası'nın kabul edilmesine kadar yoğun olarak yayınlandığını görmekteyiz. Muhalefet, tek partili sisteme yönelik yazılarında bir soruyu da ısrarla sormaktadır: "Bizde fırkalar niye gelişemiyor?". Bu yazılarda, ülkede II. Meşrutiyet döneminden itibaren partilerin kurulduğu, bunların çok uzun ömürlü olamadıkları belirtilerek, bu partilerin gelişememe ve uzun ömürlü olamamalarına gerekçe olarak, çok iyi hazırlanmış programlarının olmaması ve ülke sorunlarının vurgulanmasına karşın, bu sorunların ne şekilde çözüleceğinin ortaya konulamamış olmasına bağlanmaktadır. Muhalefetin tanınmış isimlerinden Arif Oruç, bu konuda şunları söylemektedir: "Bizdeki hangi fırkayı alırsanız alınız, hacı, hoca, lâik, inkılâpçı, şeyh, şarkçı, garpçı, liberal sosyalist hatta komünist ve faşist fikirleri taşıyan ve fır-

---

[288] Zeki Mesud, *a.g.m.*

[289] Zeki Mesud, "Çok Fırkalı Murakabe", Hakimiyeti Milliye, 5 Kanunuevvel 1930.

[290] Zeki Mesud, *a.g.m.*

Scanned by CamScanner

sat düştükçe bu fikirleri müdafaa eden insanların bir çatı altında birleştiklerini görürsünüz"[291].

Gazetelerde yer alan muhalefet yanlısı yazılarda, birden çok partinin siyasî hayatta yer almamasında, ülkede muhalefete tahammül edilememesinin etkili olduğu savunulmaktadır. Dikkatimizi çeken bir başka nokta da, zaman zaman muhaliflerin samimi davranmadıkları iddiasıdır. Bir başka değerlendirmeye göre de, iktidar partisinin zayıflayacağı, iktidarın tehlikeye düşeceği endişesiyle çok partili bir hayata sıcak bakmadığı vurgulanmaktadır. 1931 Basın Yasası'nın basın üzerinde bir sansür uygulaması getirmesi, birçok konularda eleştiri yazılarının yayınlanmasını engellemiştir. Tek parti yönetiminin gücünü giderek arttırdığı bu günlerde, rejimi ve partiyi över nitelikli yazıların yayınlandığını görmekteyiz. Muhalefetin tamamen etkisiz hale geldiği bu dönemde, bütün gazetelerin iktidarın isteği doğrultusunda davranması normal bir gelişme olarak görülebilir. Devletin bütün kurumlarıyla giderek partinin kontrolüne girmeye başladığı bu dönemde, basından başka bir tavır beklenemezdi.

İktidar yanlısı gazetelerden *Kurun* (*Vakit*)'da, 1934 yılında yayınlanan bir yazıda, tek partili sistemin bir sakınca doğurmadığı belirtilerek, devlet ve parti ikiliğinin ortadan kaldırılması istenmektedir[292]. Yine *Kurun*' da yayınlanan bir başka yazıda, tek parti yönetimine tepki gösterenler sert bir biçimde eleştirilmekte, bu sistemin hükümetin kontrolünü ortadan kaldırmayan, eleştiri imkânının her zaman var olduğu bir sistem olduğu belirtilmektedir. Yazıda şöyle devam edilmektedir: "Bugüne kadar tecrübeler göstermiştir ki, devletimizin işlerini ulus için en iyi yolda yürütmek için tek parti rejimi çok faydalı olmuştur"[293].

Son olarak bütün bu gelişmelerin 1936 yılında ortaya çıkacak devlet-parti birleşmesine zemin hazırladığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

---

[291] Arif Oruç, "Bizde Niçin Fırkacılık İnkişaf Edemiyor?", Yarın, 14 Mart 1931.
[292] "Hükümet ve Fırka", Kurun, 20 Temmuz 1934.
[293] "Tek Parti", Kurun, 12 Mayıs 1935.

Scanned by CamScanner